

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԸԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Սիրելի Հայերդի.

Կը մօտեմայ հայ ժողովուրդի մեծ դարադարձը՝ Հայաստանի բրիտանական տարածքի 1700ամեակը, զոր ազգավիմ պիտի տօնենք 2001 թուականին, Հայ ժողովուրդը իր հոգեւոր եւ մտաւոր թագաւորութեանց տիրացաւ իր հարազատ մօրմէն՝ Հայաստանեայց Մայր Եկեղեցիէն, որ մեր ցեղային ժառանգութեան մէջ, հայ արիւնէն եւ հայ լեզուէն ետքը, ամենէն կենսական դերը կատարած է մեր ժողովուրդի կեանքին մէջ, ահա 17 դարերէ ի վեր, մեր հայրենիքէն մերս եւ ի սփիւս աշխարհի ցրուած հայութեան մէջ:

Հայաստանեայց Եկեղեցին հիմնուեցաւ 301 թուականին երբ Հայաստան աշխարհ, առաջինը ազգերու մէջ, բրիտանեայ դարձաւ ազգավիմ ու հիմնադրեց առաջին Եկեղեցին յամում Ս. Էջմիածնի 303 թուականին, Ամկէ 250 տարիներ առաջ արդէն բրիտանական զաղտնի կը քարոզուէր առաջին Առաքելներու ձեռքով, Թադէոսի եւ Բարթաղիմէոսի, որոնք ուղղակի առաքելներն էին Յիսուսի Քրիստոսի, որուն պատճառաւ ալ մեր Մայր Եկեղեցին ճանչցուեցաւ որպէս Առաքելական Եկեղեցի, այսինքն սկսած երկու առաքելներէն, որոնց քարոզութեան արգասիքին վրայ, յետոյ, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եւ Տրդատ Գ. թագաւոր պետականացուցին բրիտանական Հայաստանի մէջ, Մայր Եկեղեցին եղաւ Հայաստանեայց Եկեղեցին, այսինքն Հայաստանցիներու Եկեղեցին, հիմնադրուած մեր Տիրոջ Յիսուսի Քրիստոսի իսկական ցուցմամբով, որ իջաւ Արարատեան դաշտ՝ մեր հաւատքի հօր Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի աղօթքներուն ընդմէջէն, ու ցոյց տուաւ այն վայրը ուր հայ ժողովուրդին մնայուն աւիտավայրը պիտի կառուցուէր,

Այս եղաւ, ուրեմն, մնայուն կայրը հայ բրիտանական, դառնալով անաղարտ, հարազատ եւ բնիկ տունը հայութեան, հոգեւոր վերին իշխանութիւնն ու Մայրը հայաստանցի բրիտանեայ ազգին, որմէ ծնան ու ծաղկեցան սերունդներ շարունակ, Ահա, այդ մօյն Մայրը՝ Հայ Եկեղեցին, իր անցեալի փառքովն ու պատուով կը պայծառմայ այսօր մեր ժողովուրդին մէջ, Հայաստանի իր հարազատ հողին վրայ, ուր ազատութեան եւ անկախութեան շունչը մօր կեանք կը մերարկէ հայրդիներուն, հակառակ հոն մուտք գործած օտար եւ վնասակար աղանդաւորներուն, որոնք սրած իրենց ախարժակները կ'ուզեն խել հարազատ հայրդիներդ իրենց հարազատ Մօրմէն՝ Հայ Եկեղեցիէն, Այդ փարձը սակայն ձախողած է անցեալին ու պիտի ձախողի մահւ մերկայիս, բանի որ աշխարհն ամբողջ գիտէ թէ Հայաստանեայց Մայր Եկեղեցին, հաստատուած իր մայր հողին վրայ 17 դարերէ ի վեր որպէս ազգային սուրբ հաստատութիւն, տուած է հայ ժողովուրդին ո՛չ միայն կրօնական խորհիս բրիտանական ընդհանուր Եկեղեցւոյ ընտանիքին մէջ, այլ մահւ անոր հովանիին տակ ազնուացուցած է ու ամրացուցած հայ ժողովուրդին

Վերջերս, Հայտրդի, հրապարակելու Հայ կաթոլիկներու Հագեւոր Տիրութեան մէջ «Թուղ» Երգարեականը Պէյրաբէն, ուր կը կարդամք որ ամեն «կարօտագին» աշխատող կը սեւեռի սփիւռքի անծայրածիր տարածութիւններէն անդին, դէպի Հայաստանի մարաբաց» իրենց առաքելութիւնը, Ամեն, գորակաչի ենթարկած իրենց ափ մը հոռովեղաւամ հագեւորականները, յամում Հոռով կաթալիկ

Եկեղեցւոյ, ախարժակմիմ սրած, կ'ուզեմ խուժել Հայաստան խանգարելու համար Հայաստանեայց Մայր Եկեղեցւոյ աստուածահաճոյ գործը եւ մալոբեցմելու ամար հարազատ զաւակները, այն պատրուակիմ մերքեւ որ իրենց ամտէր մնացած հօտը կ'ուզեմ հովուել:

Պիտի հարցմես, անշուշտ, որ երբ Հայ Կաթալիկներ իրենց Մայր Եկեղեցիմ լրեցիմ Աբրահամ Արծիւեանի օրով 1740իմ, ինչպէս կը հաստատէ «Թուղթ»ը, ինչ երեսով եւ ինչ համարակալութեամբ այսօր կը յանդգնիմ իրենց լրած հայրենիքն ու ամար հարազատ Եկեղեցիմ «վերադառնալ», յայտնապէս իրենց հռոմէականացիները քարոզելու համար այնտեղ ուր հիմնուել է արդէմ Հայ Եկեղեցիմ Արծիւեանէմ 1500 տարիներ առաջ, Արծիւեան Մայր Եկեղեցւոյ եմքակայ եպիսկոպոս մըն էր որ հռոմէական եղաւ ու դարձաւ Հայ Կաթալիկներու առաջին պատրիարքը, որում 18րդ դարդն է մերկայ պատրիարքը որ իմրգիմք յետիմ միտքով եւ մպատակով կը կոչէ ման «Կաթողիկոս Հայոց Ուղղափառաց» իր մերկայ «Թուղթ»իմ մէջ: Կը հարցմես ման որ Հայ Կաթալիկները ինչպէս պիտի սաւառնիմ, անշուշտ Արծիւեանի քեւերով, դէպի ետ, երթալով միմչեւ մեր հաւատքի չօր՝ Սուրբ Գրիգորի դարը, ու անկէ դարերու հասմբիմ հետեւելով եւ իւրացմել կարծելով Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ իսկութիւնն ու պատմականութիւնը, պիտի հասնիմ մեր օրերու Հայաստանն ու տարածնն հռոմէականացիները, Դառն է մեզի համար մտածել այս կերպ, եւ սակայն ցաւալի իրողութիւնը ահա ծրագրուած է, գրուած եւ գործադրութեան դրուած վատիկանի օրենսութեամբ, հակառակ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսի յորդորիմ ու խոր մտահոգութեանց:

Հիմնական հարցը, Հայոցդի, այս է ուրեմն, թէ երբ է Հայ Կաթալիկներում ծննդեան տարիմ, Թուականն է 1740, երբ յիշեալ Աբրահամ Արծիւեան հայ եպիսկոպոսը «բանի մը բահանմանով եւ Կիլիկիոյ ամուսնով» հռոմէական կաթողիկոս հռչակուեցաւ, երբ իսկայն «ամսամբ Հոսմ գնաց եւ Բենեդիկտոս ԺԴ Պապիմ մերկայացաւ իրր թէ ամենայն հայոց կաթողիկոս ըլլար» (Օրմամեան, Հայոց Եկեղեցիմ, 78), Պապը գիտնալով հանդերձ անեմն գործիմ իսկութիւնը, իրեն հպատակողները քաջալերելու համար «իր կողմէ հայ կաթալիկ մօր պատրիարքութիւն կամ կաթողիկոսութիւն մը ստեղծեց 1742 թուականիմ, պաշտօնապէս եւ ըստ ամենայնի Հոսմի աթոռիմ եմքարկեալ ըլլալու պայմանով» (ամոյ), երբ այս կերպ է հայ կաթալիկներու ծնունդը, Յիշդ եւ միայն 250 տարեկան հոգեւոր իշխանութիւն մը, հետու Հայաստանն եւ խզուած Ս. Էջմիածնէմ, եմքակայ օտար, թէ իսկ պատկառելի Հոսմեական Կաթալիկ Եկեղեցւոյ, ինչպէս հաւատալ «ամար մշտագոյ մերկայութեանը Մեծ Հայքի շրջանի Գուգարք ու Տաշիրք» մահանգներում մէջ, գորք «Թուղթ»ը Հայ Կաթալիկներում սեփական կը դարձնէ այնքան ամլագօրէմ: Ինչպէս հաւատալ պատմական այսպիսի կոպիտ ամեղութիւններու, երբ այնքան հեշտօրէմ կը թռիմ ու կ'ամեցնիմ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ իսկական պատմութեան երկարածիգ հանգրուաններում վրայէմ, որոնց վրայ Հայ Եկեղեցիմ իր դրոշմը դրեր է առաքելական յաջորդականութեամբ, եւ ո'չ թէ Արծիւեանի սմանկութեամբ, հայ հողիմ, հայ ժողովուրդիմ եւ հայ սփիւռքիմ վրայ, կանոնական հիմամբով, իրական մալիրապետական կարգով եւ պատմականօրէմ

Յշդուած հայրապետներու շարքով ու քիւրաւոր տաճարներու ամլոնի զանգակատուններով,

«Վերադառնամք», կ'ըսէ Հայ Կաթօլիկներու Հոգեւոր Տէրը, «Վերադառնամք Հայրենիք ստամոճելու մեր Ազգին հոգեւոր առաքելութիւնը», Որքան Յղճիմ է այս յոխորտամբը մեր ցաւագիւտներէն կը պակսին յարգանքն ու պատշաճութիւնը համդէպ իրական Պետին Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, «Ազգին հոգեւոր առաքելութիւնը» լրած եւ Վատիկան ապաստանած այս ազատարարները կոյր ալ կը ձեւանան ամոսեսելով եւ արեւմարեելով իրական տէրը «Ազգին հոգեւոր առաքելութեան», որ է Ամենայն Հայոց Կաթօղիկոսը, վաւերական յաջորդը Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի, 1700 տարիներու անխորտակ յաջորդականութեամբ,

Լա՛ւ գիտցիր, Հայօրդի, որ Յշմարիտ եւ անկեղծ Վերադարձը Հայրենիք այդ կերպ չի կրնար ըլլալ, այլ միայն կարելի կ'ըլլայ պատուաւոր կերպով, այնպէս ինչպէս Վերադարձաւ Մաղաթիա Վարդապետ Օրմանեան 1879ին, որ լրեց հռոմէադաւանութիւնը եւ կամովին ու լրիւ համոզմամբ իր քանաձայնական կարգով մտաւ Հայաստանեայց հարազատ եկեղեցւոյ ծագը, իր հետ Վերադարձնելով 75 հռոմէադաւան հայեր եւս Հայ Եկեղեցւոյ գիրկը, մեր փայլեցաւ ամ ու փայլեցուց Մայր Եկեղեցին քացառիկ նուիրումով, անկեղծ սիրով եւ մեծագործ արդիւնքներով, Այս կերպ Վերադարձ միայն վայել է Հայ Կաթօլիկներուն, եթէ կուզեն մաս կազմել Հայրենիքի նորագոյն առաքելութեան հովանիին մերքեւ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի:

Հայօրդի, այսքանով սակայն չի վերջանար Հայ Կաթօլիկներուն զօրակալը: Անոնք «ամլոնեագելի» կը գտնեն «Ժամը որ շնորեաց Ժամն է բաւորիս համար», կ'ըսեն, երբ պիտի արշաւեն Հայաստան մեր «Առաքելութեան անծայրածիր կ'ըսեն, երբ պիտի արշաւեն Հայաստան մեր «Առաքելութեան անծայրածիր դաշտ մը քացուած է» եղբի իրենց առջեւ, եւ մեր «բազմահազար Հայ Կաթօլիկներ» (տառասխալը իրենցմէ) իրենց կը սպասեն անհամբեր, երբ չորս անգամ «անծայրածիր» բառը յոխորտամբով կամ տգիտաբար կը գործածեն մեր Կաթօլիկ եղբայրները, ամմիջապէս կը հասկնան արդէն, սիրելի Հայօրդի, որ իրենց մեծխօսիկութեան հետ կ'ըմբռնայ ման երեւակայածին մեծ թիւ մըն ալ Հայաստանի մէջ գործեր եւ շարունակ, որուն դէմ յանդիման պիտի ելլեն մարտնչայ պատգամաբերները, միայն իրենց խառնակչութիւնը ցոյց տալու համար, Հոն Ս. Հոգին կը գործէ անծայրածիր որքան ատեն որ հմադարեան սուրբ տաճարները այսօր կը քացուին ու խումկով եւ աղօթքով կը կանչեն Հայաստանի քովամղակ հայերը դէպի իրենց պապեանական եկեղեցին: Սուրբ Հոգին միայն պիտի կասեցնէ օտարին կանչը, պիտի լոնցնէ օտարին պատգամը, որովհետեւ Հայաստան լի է շնորհօք Սուրբ Հոգւոյն, Աւելին աւելորդ է:

Հայ Կաթօլիկներու այս նորագոյն իզօրը հետեւանքն է անշուշտ Հոռմի Սրբազան Պապին ու Վատիկանին քաջալերութեան, առանց որ ամեն մախաճոնարկ եղած ըլլան, սակայն առանց որոնց հայ հռոմէադաւաններ ճշիմ

կրնամ ըմբի, Հոսմի Յովհաննէս Գօղոս Բ Սրբազան Քահանայապետը 1991 Հոկտեմբերին Յօր վիճակ մը հաստատել է Հայաստանի, Վրաստանի ու Արեւելեան Եւրոպայի Հայ Կաթօլիկներուն համար, զայն յամձմեռով վեմնտիկի Միխիթարեան հայրերէն՝ Ներսէս Վրդ. Տէր Ներսէսեանին, Նման կարգադրութիւն մը առանց Հայաստանի եւ Հայ Եկեղեցւոյ Պետի գիտութեան եւ հաւանութեան ամշուշտ թէ խանգարում եւ ռոմագութիւն պիտի ստեղծէր, շփոթ եւ բարդութիւն պիտի յառաջացնէր Հայաստանի ժողովուրդէն մերս, Այս բաւորով մէկտեղ, գիտցիր, Հայօրդի, որ մեր Վեհափառ Հայրապետը՝ Ն.Ս.Ս.Տ.Տ. Վազգէն Ա Քալատրած է ու հաւանած որ Միխիթարեան հայրերէն ռմամբ գային Հայաստան հովուելու այն փառաբիւ կաթօլիկները որոնք կ'ապրին Հիւսիսային աւաններում մէջ, Սակայն այս հայրական հագածու Քալատրածիւնը շատ բիչ էր անոնց «ամծայրածիր» ախորժակներում համար, Ահա թէ ի՞նչպէս իրենց տրուած հայրական ձեռքը տարբեր ձեռնացներով համբուրեցին անոնք անբախտագէտ ձգիով,

Հայօրդի, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ պարտքն էր ամշուշտ բողոք բարձրացնել այս տեսակ իմբնակոչ արշաւանքի մը դէմ, պահանջելով որ իսկայն յետս կաշնմ առնուած որոշումները, որուն հետեւանքով, յամում Ամեմայն Հայոց Կաթօլիկոսին ու Հայաստանի մեր ժողովուրդին, Ամերիկայի եւ Գամատայի Առաջնորդ երեք եպիսկոպոսներն ու Երուսաղէմի ու Կ. Պալսոյ Հայ Պատրիարքութեանց մերկայացուցիչները անծամբ Վատիկան գացին 1992 Հոկտեմբեր 27ին ու գրաւոր ազդու բողոքագիր մը յամձմեռնցին Վատիկանի Կարտինալներում, անոնց հետ իրենց պաշտօնական տեսակցութեան ընթացքին, որմէ ետք Հայ Եկեղեցւոյ պատուիրակութիւնը ընդունուեցաւ մաեւ Սրբազան Պապին կողմէ,

Հայ Եպիսկոպոսները մախ յայտնեցին որ Մայր Աթոռի Եպիսկոպոսական ժողովը, մախագեութեամբ Ամեմայն Հայոց Կաթօլիկոսին, բնած էր Հայ Կաթօլիկ Պատրիարքին «Թուղ» Մրջաբերականը եւ գտած շարք մը անգիշդ հաստատումներ, պատմականօրէն սխալ եւ խեղաթիւրեալ, Անոնք ուշադրութեանը յամձմած են Վատիկանին որ Հայ Կաթօլիկներ իրաւումբ չամին Հայաստան մտնելու սանձարձակօրէն, հոն «առաքելութեան ամծայրածիր դաշտ մը բացուած տեսնելով», Այս, կը հասկնաս Հայօրդի, արդէն իմբին ամարգամբ մըն է շարտուած Հայաստանեայց Մայր Եկեղեցւոյ երեսին,

Վատիկանին ըսուեցաւ մաեւ որ «Թուղ»ը պատմական ամեշդութիւններով կը մալորեցնէ Հայ ժողովուրդը, երբ ան կը խօսի Հայ Եկեղեցւոյ բաժանմամի մասին, իբր թէ Քաղկեդոնի ժողովին հետեւանքով, Հայ Եկեղեցին, միմշեռ, հաստատուած առաքելականութեամբ եւ մուիրապետութիւն ստացած Ս. Լուսաւորիչէն, սկիզբէն եղած է իմբնակախ եկեղեցի ու ամբաժանելի մասն է եղած Ընդեանրական Եկեղեցւոյ, Եթէ բաժանում եղած է, Հայ Կաթօլիկներն են որ բաժնուած են Մայր Եկեղեցիէն Արծիւեանի օրով, ինչպէս բացատրեցինք,

Վատիկանի Կարտինալներում ըսուած է մաեւ որ Պատրիարքին «Թուղ»ը կը յայտնէ եպիսկոպոսներում մէկ որոշումը թէ տարածել կուզեն իրենց հոգեւոր

Այսպէ՛ս, ուրեմն, պիտի դիմեմք դէպի մեծ դարադարձը Հայաստանայց Մայր Եկեղեցւոյ այն խոր համուզումով որ Հայ ժողովուրդն ու Հայաստանի Հանրապետութիւնը, եովանիին մերքեւ Մայր Աթոռ Սուրբ Եջմիածնի, միակամ ու միասիրտ, մասնակցութեամբը սփիւռքի բովանդակ հայութեան, պիտի պատճաքեն յիշատակը մեր Մեծ Սուրբին՝ մեր հաւատքի Հօր՝ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի:

Դեկտ. ՀԱՅՐ Զ. ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ

THE CHURCH AND THE WORLD

Trajan's Policy towards Christians.

Trajan to Pliny (Plin. Epp. X. xcvi).

You have taken the right line, my dear Pliny, in examining the cases of those denounced to you as Christians, for no hard and fast rule can be laid down, of universal application. [2] They are not to be sought out; if they are informed against, and the charge is proved, they are to be punished, with this reservation—that if any one denies that he is a Christian, and actually proves it, that is by worshipping our gods, he shall be pardoned as a result of his recantation, however suspect he may have been with respect to the past. Pamphlets published anonymously should carry no weight in any charge whatsoever. They constitute a very bad precedent, and are also out of keeping with this age.

II. CHRISTIANITY AND ANCIENT LEARNING.

a. *The 'Liberal' View*—'The Light that lighteth every man.'

Justin, *Apology* (c. 150), I. xli. 1-4.

But lest any, to turn men from our teaching, should attack us with the unreasonable argument that we say that Christ was born one hundred and fifty years ago in the time of Cyrenius, and that he taught what we affirm he taught thereafter in the time of Pontius Pilate, if, I say, they should find fault with us for treating as irresponsible all men born before him, let us solve this difficulty by anticipation. [2] We are taught that Christ is the first-born of God, and we have shown above that He is the reason (Word) of whom the whole human race partake, [4] and those who live according to reason are Christians, even though they are accounted atheists. Such were Socrates and Heraclitus among the Greeks, and those like them.